

Oponentský posudek na disertační práci Magdaléna Jacková: Jezuitské školské drama v Praze v 1. polovině 18. stol.

Disertační práce Magdalény Jackové je vítaným příspěvkem k řešení úkolu, který před českou teatrologií již dlouho vyvstává, totiž dohnat ve výzkumu jezuitského divadla ostatní katolické evropské země, v nichž za posledních několik desetiletí tento výzkum značně pokročil, zatím co u nás stagnoval. Žádoucí budoucí syntetické zvládnutí dějin jezuitského divadla v českých zemích předpokládá zřejmě množství dílčích materiálových sond, omezených lokálně i tematicky. Jednou z nich je i tato práce.

Téma, které ve své disertaci zpracovává Magdaléna Jacková, ukázalo se být zvoleno velmi výhodně. Obtížně zvládnutelné množství jezuitských divadelních produkcí nutilo dosud přirozeně badatele v této oblasti spíše k výběru vrcholných zjevů, k nimž se pochopitelně zachovalo také více materiálu v podobě periích, textů, hudebnin a obrazových dokladů. Stranou pozornosti zůstával ohromný počet produkcí nejtěsněji spjatých s vlastním školským provozem kolejí, jehož vliv zasahoval velkou část vzdělavců v našich zemích. Autorka se věnuje právě této u nás i v zahraničí dosud zanedbávané oblasti jezuitských deklamací a her. Využívá přitom šťastné náhody, že právě z české jezuitské provincie se zachovalo poměrně mnoho úplných textů této kategorie.

Předsevzatý úkol zvládla autorka velmi dobře. Vysoce hodnotím jak zvládnutí ůctyhodné rozlohy textového materiálu v barokní latině, tak vhodně zvolenou metodu přístupu.

Prvním problémem bylo vymezení oblasti autorčina zájmu. Hranici mezi tím, co autorka zahrnuje pod divadlo „školské“, a mezi ostatní divadelní produkcí jezuitského řádu nelze totiž vždy vést s naprostou určitostí. Autorka „školské“ divadlo definuje jako soubor akcí, které byly pevně začleněny do výukového procesu (na rozdíl od více méně výjimečných slavnostních nebo holdovacích inscenací). Ve skutečnosti ovšem v některých případech pomíjí významná celoškolská představení, buď z neznalosti pramene, nebo snad ze snahy nezabývat se hrami už prozkoumanými. Soupis dochovaných textů a periích, jimiž je disertace doplněna, není totiž úplný, chybějí v něm i některé už známé prameny. Uvádím tuto výtku s jistými rozpaky, protože tato opominutí se vzhledem ke kvantu zvládnutého materiálu týkají jen nepatrného procenta her. Autorka je zřejmě dobře obeznámena se staroměstskými a malostranskými texty uloženými ve fondu Národní knihovny, důkladně zpracovala i fond textů z novoměstské koleje, uložený v Národním archivu ve fondu Stará manipulace, ale unikly jí periiochy z tamějšího fondu Jesuitica (sign. IIIo-415, kart. 144), kde jsou i pražské periiochy z 1. poloviny 18. století. To vedlo pak k drobným chybám v textu, např. na s. 54, kde se tvrdí, že o hře Fides et Constantia a Constantino Floro probata z roku 1735 existuje jen záznam v deníku, ačkoliv v onom zmíněném kartonu je uchována periiocha. A nejen ona, ale i řada dalších, které chybějí v autorčině soupisu. Například zajímavá latinsko-česká periiocha Agnus inter Haedos s námětem konverze Simona Abelese (Klementinum 1738), která by vhodně doplnila příslušný oddíl práce. A mám obavu, že autorka neprávem pominula i některé další i jí známé textové památky, např. periiochu Fama sancta (NK 52 A 19, č. 1) obsahující celý text. O něm se sice autorka na s. 16 zmiňuje, ale do soupisu jej nezařadila. Proto asi tvrdí na s. 198, že hra Magnanimitas (1728) je jedinou klementinskou hrou z 1. poloviny 18. století, jejíž text byl vytištěn.

Samozřejmě nelze tvrdit, že by ono nepatrné množství uniklých pramenů ohrožovalo platnost výsledků rozboru obsáhlého souboru textů i periích.

Autorka k rozboru přistoupila postupně ze tří hledisek. Nejprve podrobně probrala funkci divadelních akcí v učebním procesu studijního roku, což jí umožnilo upřesnit vymezení tématu práce.

Poté se věnovala velmi podrobně stavbě textů her. Tento oddíl práce je i v evropském měřítku díky u nás zachovanému materiálu zvláště přínosný. Možnosti objevů, která se jí tu nabídla, autorka plně využila a obohatila průzkum této oblasti jezuitského divadla o řadu poznatků, týkajících se funkce nedějových částí her, úlohy hudby a zpěvu nebo veršové metriky.

V nejobsáhlejším třetím oddílu utřídila jednotlivé texty podle námětů. Postupně se věnuje hrám alegorickým, hrám s motivem osudného rozcestí, hrám o hříšnicích, intrikovým hrám z dvorského prostředí, hrám o rodinných a přátelských vztazích a hrám o světcích, mučednicích a konvertitech. Autorce se tak podařilo podat komplexní obraz celé námětové šifry jezuitské školní dramatiky v první polovině 18. století. Zároveň tu s úspěchem uplatnila výše zmíněné užší pojetí „školského“ divadla. Přihlížela i ke gymnasiální třídě, v níž se ta která akce odehrávala, což dovolovalo i posuny v hodnocení těchto textů, náležejících vlastně do oblastí tvorby pro mládež. Mnoho zajímavého vyplynulo z jejích rozborů alegorických her, v našich zemích ještě i v tomto období hojně vytvářených. Jejich množství je až zarážející a je otázka, zda to není spíše slabina pražské jezuitské dramatiky. Oddíly o hrách s motivem „bivia“ a o hrách o zatvrzelých nebo napravených hříšnicích odhalují i některé zajímavé stránky ideové náplně těchto her, například zdůrazňování poslušnosti jako nejvyšší ctnosti, varování před lákadlem rozkoše, kritiku rodičů, rozmazlujících své děti, varování před zhoubným vlivem nejen špatné společnosti, ale i cest do ciziny. Několik textů, především hra Marcida florum gratia Carolo et Gerardo melioris vitae occasio (s. 182 n.) rozvíjí motiv marnosti světských blah, ústřední myšlenku barokní lyriky. Několik intrikových her z dvorského prostředí, připomínajících sužety libret opery seria, poukazovalo na tam panující zkaženost a sledovalo tak příbuznou tendenci. Překvapí hojnost her o rodinných a přátelských vztazích, podstatně rozmnožující jezuitskou dramatiku se světskými náměty. Pozoruhodný je výskyt her o křesťanských mučednicích, velmi často dětského nebo mladistvého věku.

Z tohoto materiálu autorka dokázala tolik vytěžít díky dobré znalosti literatury z dalších evropských zemí (Německo, Rakousko, Polsko, Itálie, Francie), která jí otevřela cestu ke srovnávacím soudům a umožnila zařazovat alespoň někdy jednotlivé náměty do jejich tradice. Neopomínala také nikdy příležitost vytěžít ze zachovaných textů nové poznatky o inscenační podobě těchto akcí (např. na s. 152). Škoda, že opomínala zařadit do domácí vývojové linie hry o domácích světcích. Postrádám také jakoukoli snahu o zjištění ohlasu analyzovaných her, ať už u nadřazených řádových osobností nebo u diváků.

Práce vyúsťuje v závěr, v němž autorka nejprve shrnuje získané poznatky o stavbě a členění her, poté uzavírá analýzy námětů a ideového obsahu vytčením stylové specifiky jezuitského školského dramatu 1. poloviny 18. století v tom smyslu, že v něm vedle hojných residuí ze starších tradice vzrůstá podíl světských námětů, aniž by však docházelo ke stylovému překračování baroka. Tento závěr, kterým autorka odlišuje pražský vývoj od vývoje v Německu, kde E. Szarota už nachází některé osvícenské vlivy, je bezpochyby správný. Nicméně by asi bylo vhodné pokusit se zřejmý vliv rozkladu barokního stylu (Jan Port konstatoval ústup barokního patosu a uvažoval dokonce o pronikajících rokokových rysech, které spatřoval například v hromadění deminutiv) formulovat poněkud přesněji. Charakteristika, k níž autorka došla, je však dobře podepřena předchozími analýzami a celou práci přesvědčivě uzavírá.

Zbývá posoudit ještě aparát práce. Závažným přínosem je k ní připojený Soupis dochovaných synopsí a textů (mělo by být řešeno, že „školského jezuitského divadla“), který je doplněn i zcela původním cenným pokusem o určení jejich autorství. Již jsem upozornil, že není bohužel zcela úplný. Podle mého názoru by do něho – kromě výše zmíněných – patřily ještě tyto synopse: Constantinus Magnus in signo crucis de Maxentio victor, Klem. 1750 (NA: JS IIIo 415/3, č.36); Heiliges Siegs-Gepräng; Welches Weyland Xaverius Nicht durch Vegiessung des Bluts, sondern einen heylsamen Wasser-Guß erhalten hat, MS 1749 (Museum

čes. hudby: B 5044); Charistus, Rozpustilí Mládenec, NM 1730 (NK: 54 A 73, přív.); Sanctus Franciscus Borgias, NM 1732 (NK: 52 A 40, přív. 87); Od Světa vábený, od Boha jatý Aloysius, NM 1747 (NK: 54 F 2379); Cimon Atheniensis de Patriae ingratitude in carcere triumphans, NM 1749 (Museum čes. hudby: B 5044); Winwalocus, Angliae princeps, coeli prodigio in libertatem filiorum Dei assertus, NM 1750 (NA: JS IIIo 415/3, č.103).

Soupis literatury dokládá spolehlivou orientaci autorky nejen v bohemistické, ale i v zahraniční literatuře předmětu. Chybí v něm soupis Reinharta Meyera *Bibliographia dramatica et dramaticorum*, Tübingen 1990 a dále. Pro české země nepřináší sice mnoho nového, ale uvádí značné množství titulů z německojazyčných zemí.

Ještě maličkost: na s. 224 je asi ona „soror Platonis“ spíše „soror Plutonis“.

Vcelku lze disertační práci Magdalény Jackové uvítat jako závažný příspěvek k poznání jezuitského dramatu a divadla v Praze, jako práci, v níž autorka studiem úctyhodné rozlohy materiálu díky promyšlenému metodickému přístupu došla k výstižné prezentaci dosud téměř neznámého úseku jezuitské divadelní tvorby. Práci rozhodně doporučuji přijmout k obhajobě.

PhDr. Adolf Scherl, CSc.

v Praze 27. 4. 2010